

BİBLİYOGRAFYA

MANFRED KORFMANN, *Tilkitepe. Die ersten Ansätze prähistorischer Forschung in der östlichen Türkei*. Istanbul Mitteilungen - Beiheft 26 (Tübingen 1982). Türkçe ve İngilizce özetlerle birlikte 230 sayfa ve 19 levha ile verilmiş 67 resim, 5 plan ve 28 fotoğraf.

Daha önce Van Kalesi ve Kalecik'te 1938 ve 1939 yıllarında yapılan ve bugüne değin iyi bir biçimde yayınlanmamış olan Amerikan kazılarını bize tanıtan M. Korfmann¹ bu kez de Tilkitepe'yi ele alarak, eski kazıların karanlıkta kalmış noktalarını, adeta bir hafiye gibi çalışıp aydınlığa çıkarmayı amaç edinmiştir.

Doğu Anadolu prehistoryası için hala en önde gelen merkezler arasında yer alan Tilkitepe'nin tabakları, çeşitli kazı ve araştırmalara karşın tüm açıklığıyla ortaya konmuş değildir. 1899'da W. Belck, 1937'de E. B. Reilly ve 1939'da K. Lake tarafından üç kez kazılmış olmakla birlikte, başlıca üç evresi dışında ayrıntıları hala karanlıklardan kurtulamamış olan höyüğün Korfmann tarafından yeniden incelenmiş ve tüm malzemenin bir araya getirilmiş bulunması kuşkusuz ki, araştırmacılar yönünden yadsınamayacak değerinde bir hizmet olmuştur. Bu nedenle yazarı, zahmetli ve çok yararlı girişiminden ötürü kitabın sayfalarını açmadan kutlamanın acelecilik olmayacağına inanıyorum. Nitekim kitabın sayfaları okundukça M. Korfmann'ın ne denli güç bir işi, inançlı bir sabır örneği vererek başarı ile gerçekleştirdiği gözler önüne serilmektedir.

Tilkitepe'de yapılan çalışmaların yayınlanmamış tüm belge ve kayıtlarına erişilmeye azami bir gayret gösterilerek oluşturulmuş bulunan bu eserde, önce kazılar, mimarlık ve ölü-gömme adetleri hakkında bilgiler verildikten sonra, Silva Lake'in sağladığı kimi verilere göre, Tilkitepe I-III tabakları malzemesinin tasnifi yapılmıştır.

Katalog bölümünde (s. 45-129) yazar, Tilkitepe III'ten başlayarak, önce seramikleri, Tilkitepe II, Tilkitepe I ve son olarak «çeşitli buluntular» sırasıyla tanıtmakta, daha sonra «boynuz ve kemik», «taş», «kil ob-

1 «Die Ausgrabungen von Kirsopp und Silva Lake in den Jahren 1938 und 1939 am Burgfelsen von Van und in Kalecik», *Berytus* 25, 1977, 173-200.

jeler», «obsidyenler» ve en sonda da bölümü Kalecik'ten çeşitli buluntularla tamamlamaktadır.

Buluntuların desen ve kesitlerinin tek tek verildiği bu geniş bölümde Patty Jo Watson'ın 1955 yılında Ankara Hitit Müzesi'ndeki Tilkitepe III malzemesi üzerine yaptığı araştırma sırasında çizilmiş Halaf türü seramiklerin 18'inin desen ve kesitleriyle (s. 58-59) Le Blanc - Watson'ın *Paléorient* 1, 1973'te yayımladıkları «A Comparative Statistical Analysis of Painted Pottery from Seven Halafian Sites» adlı makaleden alınmış, Halaf seramik motiflerini içeren bir çizim levhasına da yer verilmiştir (s. 60).

Halaf kültürünün var olduğu III. tabaka sırasında Tilkitepe'nin Mezopotamya ile Van havzası arasındaki obsidyen ticaretinde bir çeşit koloni olarak hizmet verdiği; III. tabakadan bir boşlukla ayrılan Tilkitepe II'nin Geç Obeyd ile çağdaşlığı ve nihayet yerel üretim oldukları düşünülen ve «Tilkitepe ware» olarak adlandırılan boya bezemeli seramikleriyle ayrılan Tilkitepe I tabakasıyla birlikte ya da hemen sonra, yörenin iyi tanınan İlk Tunç Çağ kültürünün başladığı tartışıldıktan sonra, daha geç dönemlere ilişkin buluntular yüzünden, geçici olarak «Phase O» denen son tabakaya gelinir.

«O» tabakası buluntuları içinde Haftavan Tepe VI ya da Urmiya Ware denen türde boyalıların varlığı son derecede ilginçtir ve bu türün Van bölgesine değin ulaştığı böylelikle ortaya konmuş bulunmaktadır².

Son olarak, bir soru işaretiyle de olsa, Erins İlk Tunç Çağ buluntularına değinilmiş ve bunların taş-sandık mezarlardan ele geçirildiği görüşüne yer verilmiştir. Kanımca Ernis kökenli olduğu bildirilen seramiklerin buluntu yeri hala karanlıktan kurtulabilmiş değildir. 1960 yıllarında yapılan ve Demir Çağı'na ilişkin pek çok mezarın bulunduğu bu yörede şimdiye değin hiç bir İlk Tunç Çağ eserinin bulunmamış olması dikkat çekicidir.

Eserin sonunda Lake'in mektuplarından önemli görülen bölümler ile Patty Jo Watson'ın Tilkitepe Halaf seramiği ve Metin Özbek'in insan iskeletlerine ilişkin çalışmalarına yer verilmiştir.

Son derecede emek harcanarak hazırlanmış bulunan bu eser Van bölgesi prehistoryası için ilk kez kaleme alınmış bir kaynak niteliğinde-

2 A. A. Çilingiroğlu, *Anatolian Studies* XXXIV, 1984, 129 vdd.

dir. Biz burada s. 168'de verilmiş olan Van bölgesi kronoloji levhası üzerine kimi açıklamalarda bulunmayı yararlı görüyoruz. Bu levha Tilkitepe, Kalecik ve Ernis buluntularından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Ancak yazarın «O» evresinden söz ederken de değinmiş olduğu üzere, Tilkitepe 2. binyıl boyalılarının İlk Tunç III dönemiyle hiç bir ilişkileri olmadığı gibi, 2000 yıllarından da biraz sonraya ait oldukları ve hatta yayımlanan boyalıların 1500-1300 yıllarına değin kullandıkları gayet açıktır³. Bunun yanında Ernis'te ise yalnızca İlk Tunç II döneminin verilmesi ve fakat, az bilinen Erken Demir Çağ mezarlarına⁴ dikkat çekilmemiş olması, levhanın eksik kalmasına neden olmuştur. Bunlara ek olarak Van Kalesi'nin kuzey eteklerindeki höyükte, İlk Tunç Çağ II türü malzemenin varlığı da unutulmamalıdır.

Yukarıda tanıtmaya çalıştığımız eser, çok küçük birkaç eksikliğe karşın, aradan uzun yıllar geçmiş olması yüzünden unutulmuş önemli bir höyüğü yeniden ve kazı yapmaksızın gün ışığına çıkarması nedeniyle her türlü övgüye layıktır. Almanca olarak kaleme alınmış kitabın sonundaki türkçe özeti Anadolu ile ilgili bundan sonraki yabancı yayınlarda da görmeyi umudederken, yazarı bu başarısından ötürü bir kez daha kutlamak isterim.

Veli Sevin

Manfred KORFMANN, *Demircihöyük I. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978* (Mainz am Rhein 1983); 241 sayfa metin, 3 sayfa ingilizce ve 3 sayfa türkçe özet, 374 adet resim ve ayrı bir cilt içindeki 16 plan ile 1 kesit levhası.

Kurt Bittel'in 75. doğum gününe ithaf edilmiş olan bu eser, Kuzeybatı Anadolu'da, Eskişehir yakınlarındaki Demircihöyük'te 1975-1978 yılları arasında, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün M. Korfmann başkanlığında sürdürdüğü sistemli kazıların yayını ile ilgili olarak planlanmış 7 ciltten ilkidir. Kitap ilk bakışta kusursuz güzellikteki baskı kalitesiyle dikkat çekmektedir.

3 M. Edwards, *Iran XIX*, 1981, 102; *Excavations in Azerbaijan 1: Haftavan, Period VI*, 1983, IX; *Iran XXIV*, 1986, 70 vd.

4 V. Sevin, *Anadolu Demir Çağları*, ed. A. Çilingiroğlu, 1987, 35 vdd.

İlk Tunç Çağının I. ve II. dönemlerine ilişkin, çoğu süreklilik gösteren 17 yapı katının mimarisinin ele alındığı eser Kuzeybatı Anadolu'nun en iyi araştırılmış, tahkimli bir yerleşme yerini gözler önüne sermesi açısından, uzun yıllar ilk başvurulacak kitap özelliğini koruyacaktır.

D yapı katından itibaren 70 m. çapında, dairesel bir çevre duvarıyla kuşatılmış olan bu yerleşmede, duvara bitişik olarak 50 m² lik bir alan kaplayan 15 adet iki odalı ev açığa çıkarılmıştır; üç odalı bir evin ise bu topluluğun önde gelen bir kişisine ait olduğu düşünülür. Tek katlı, düz damlı ve bitişik düzende inşa edilmiş olan bu yapıların içinde kubbeli birer fırın, bazen de bir ocağa yer verilmiştir. Ortadaki avluya bakan bu evlerden sosyal yapı hakkında kimi sonuçlara gidilmiş olması oldukça öğreticidir. Sözelimi Demircihöyük halkının büyük bir sosyal dayanışma içinde olduğu; 16 nesil kadar süren etnik ve kültürel devamlılığın işaret ettiği üzere, dengeli bir düzenin varlığı ortaya konmuştur. Bunun yanında mimarlıktan yola çıkılarak evlerdeki yaşam biçimini anlamaya yönelik çalışmalarda bulunulmuş oluşu ile bu verilere göre yapılmış olan yeniden kurma denemeleri (res. 344-346) de esere ayrı bir canlılık sağlamıştır.

Uzun süre yaşamış küçük bir topluluğun günümüzden 5000 yıl kadar önce yerleşme biçimini hemen hiç değiştirmeden, ortak bir çalışma sonucunda sürdürmüş olmalarının saptanması oldukça ilginçtir.

Eserin sonunda Hacılar I-II, Mersin XVI, Pulur-Sakyol X, Karataş-Semahöyük I-II, Ahlatlıbel, Samos, Thermi II, V, Troya I-II vb. etrafı kalın duvarlarla çevrili benzerlerden yola çıkılarak Demircihöyük'te yönetici bir gücün varlığı kabul edilmekte ve yerleşme «kale» olarak tanımlanmaktadır.

Az bilinen bir yöredeki geniş kapsamlı ilk kazı olma sıfatını sürdüren Demircihöyük'ün bu ilk yayını, eserin sonuna İngilizce ve Türkçe olarak eklenmiş özetlerle son bulur. Prehistorik mimariden elde edilen yoğun sonuçlarıyla dikkat çekici olan bu güzel eseri yalnızca uzmanlara değil, aynı zamanda modern arkeoloji yöntemleriyle ilgilenen tüm okurlara tavsiye eder, yazarı bu başarısı yüzünden kutlarım.

Veli Sevin